

נוביני קרקובסקיה **Nowiny Krakowskie**

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
 Związek Krakowian w Izraelu
 Association of Cracowians in Israel

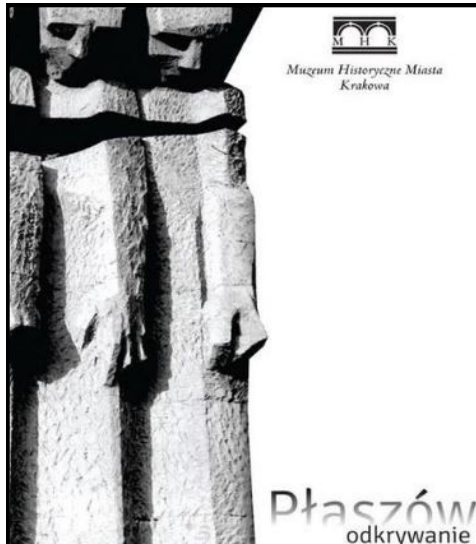
כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
 רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
 טלפון: 09-9579540, פקס: 054-4436366
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 120 פברואר 2017 שבת תשע"ז

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

מוזיאון להנצחת מחנה הריכוז פלשוב

ביוזמת מחלקת המוזיאונים
 ההיסטוריים של עיריית קרקוב רואה
 השבוע אור הספר "Plaszow
 Odkrywanie" הכולל מאמרים
 שהוצגו בכנס שהתקיים באפריל 2016
 באותו נושא. בספר מרכז מידע הקיים
 על מחנה הריכוז לשעבר פלשוב,
 וטקסטים של היסטוריונים,
 סוציולוגים ואדריכלי נוף על אופני
 הנצחת המקום.

ב-26 בינואר נחתם הסכם בין עיריית
 קרקוב, הקהילה היהודית בעיר
 והמוזיאון ההיסטורי בקרקוב בקשר
 לבעלות על הקרקעות באזור שבו אמור
 לקום המוזיאון העתידי בפלשוב, כולל
 המבנה ההיסטורי "הבית האפור",
 אשר שימש לפני המלחמה את אנשי
 "חברת קדישא". השטח המיועד להנצחת המחנה הוא כ-40 דונם, ובכוונת כל
 הגורמים המעורבים להקים במקום גם מוזיאון שיתעד את האירועים

פתיתים,

נא עדכנו ברשימותיכם ורשמו את
 הכתובת החדשה של ארגון יוצאי
 קרקוב בישראל: רחוב הנוריות
 31, הרצליה, 4672630.

ארגון יוצאי קרקוב העלה אתר
 אינטרנט cracow.org.il. באתר
 חומר רב מאד ונשמח
 לתגובותיכם, הארותיכם, ומידע
 נוסף שלדעתכם יש מקום לפרסמו
 באתר.

חשוב מאד: שינויים בזכויות
ניצולי שואה - החל מינואר 2017
 זכאי בן זוג של ניצול שואה
 שנפטר לפני 1 ביוני 2011, ואשר
 קיבל תגמול מהרשות לזכויות
 לניצולי שואה, לתגמול רבעוני
 בסך 2,500 ש"ח למשך שארית
 חייו.

עד כה היה זכאי בן הזוג של ניצול
 שנפטר לפני 1 ביוני 2011 לגמלה
 חודשית רק במשך 36 חודשים
 לאחר פטירת בן הזוג.

יש לפנות לרשות לניצולי שואה
 במשרד האוצר על מנת להסדיר
 את קבלת התגמול.

קופ"ח כללית וקופ"ח מאוחדת
 גבו מניצולי שואה תשלום בגין
 תרופות, למרות שהתרופות היו
 אמורות להינתן חינם. עליכם
 לבדוק האם הינכם זכאים להחזר
 בגין התרופות שרכשתם.

ארועים בחודש מרץ 2017

המשתתפים מתאספים בשעה 12:00
 בכיכר גיבורי הגטו, על יד בית
 המרקחת שהיה בבעלותו של חסיד
 אומות עולם תאדאוש פאנקייביץ'.
 מכאן יוצאת שיירת המשתתפים,
 המונה מאות אנשים מרחבי העולם,
 לפלשוב

בדרך עוברים ליד השרידים של חומות
 הגטו שנותרו ברחוב לבובסקה,
 ולמרגלות השלט שנקבע במקום, לציון
 קיומו של הגטו היהודי, מניחים פרחים
 ומדליקים נרות נשמה. בדרך אל אתר
 ההנצחה בפלשוב חולפים ליד ה"בית
 האפור" ששימש, עד 1939, את עובדי
 "חברת קדישא". על יד המצבה
 שהוקמה בפלשוב, על שרידי שני בתי
 קברות יהודיים, מתקיים טקס זיכרון
 כולל תפילת קדיש ואל מלא רחמים.

קריאת מגילת אסתר בבית הכנסת
ב"ד ושם": ביום ראשון י"ד באדר
 תשע"ז, 12 במרץ 2017, בשעה 17:30
 נתכנס בבית הכנסת ב"ד ושם", כמידי
 שנה בעשור האחרון, ונקשיב לקריאת
 מגילת אסתר

באירוע תוצג המגילה שנמצאה בערימת
 פסולת לאחר חיסול גטו קרקוב ב-13
 במרץ 1943.

מצעד לציון 74 שנים לחיסול גטו
קרקוב: ביום ראשון, כ"א באדר
 תשע"ז, 19 במרץ 2017 יתקיים בקרקוב
 מצעד הזיכרון השנתי לציון חיסול
 הגטו בפודגוז'ה.

אבלים על מות
 חברנו

זאב נהיר
 (נכהאזור) ז"ל

ומשתתפים בצער
 המשפחה

האם זכרתם לשלם את דמי החבר לארגון לשנת 2017?

עדיין לא מאוחר. נא לשלוח המחאה על סך 150 ש"ח לפקודת ארגון יוצאי
 קרקוב לרחוב הנוריות 31 הרצליה, 4672630 או לבצע העברה לחשבון
 הארגון בבנק איגוד (13) סניף הסדנאות (079) חשבון מספר 216789

שלוש אימהות לשני אחים - נוסעים סמויים ברכבת קסטנר

התחתנו והמשיכו להוליד ילדים, מילאו אחר ההוראות והתפללו לטוב. מתברר שכוח החיים חזק ממחשבות האבדן וחוסר התקווה.

ובאמת, כמה אפשר עוד לסבול? כמה זמן יכולים הגרמנים להוליך שולל עם שלם? נכון, שהם אויבים וכובשים, אך ייתכן שהמצב ישתנה ומחר יהיה טוב יותר...

אלא שהתקוות היו תקוות שווא, והמציאות הייתה אחרת. לקחו את היהודים לקרצף את הכבישים, גזזו את זקניהם והשפילו אותם, ירו באנשים ברחוב והאימה והרעב גברו והפכו את החיים לקשים יותר ויותר. מוות במיתות משונות הפך בקרב יהודי הגטו לעניין שבשגרה.

אני זוכר שהורי ניסו להתחמק מן הגזרות ומן הסכנות, ובעיקר להציל אותי ואת אחי. הסתירו אותנו במקומות שונים, בעליות גג ובמרתפים, בפינות נידחות, בארונות ובין קירות כפולים שהמרחק ביניהם לא יותר מ-70 סנטימטרים. הייתי רק בן שלוש וחצי, אך הבנתי היטב את המתרחש סביבי ושיתפתי פעולה. הייתי בוגר לאין ערוך מגילי, כי החיים אילצו אותי לאמץ לי דרך התנהגות שהתאימה לנסיבות. ידעתי היטב מה לעשות בעת חיפוש בבתים ובדירות, אפילו חיפוש בעזרת כלבים. ידעתי שאם אחי יבכה - עלי לסתום את פיו, אך להשאיר את אפו פתוח כדי שיוכל לנשום.

אולם כל הפעולות שעשינו כדי לא להיתפס היו בגדר אשליה בלבד. רודפינו ידעו היטב שבדירות הותקנו קירות כפולים ומקומות מחבוא נוספים, וידעו לגלות אותם. לעתים הם אף לא התאמצו לפתוח את המחבוא, אלא ירו לתוכו כמה צרורות של כדורים, וכל מי שהסתתר שם נורה ונהרג.

ובכל זאת הסתתרתי יחד עם אחי אבנר - שני ילדים פעוטים - במשך שעות ארוכות וימים שלמים, עם שליש כיכר לחם ובקבוק מים. המבוגרים היו חייבים לצאת לעבודה ולדאוג למזון. הייתה סכנה ממשית שבזמן שההורים נמצאים מחוץ לבית, ילדיהם יילקחו ויירצחו. בתחילה אספו הגרמנים את הילדים מן הרחובות והעמיסו אותם על משאיות כדי להובילם להשמדה. כשכבר לא היו ילדים ברחובות, חיפשו אותם בבתים.

(המשך בעמוד הבא)

הגרמנים לקרקוב ומיד החל גל הרדיפות. בדצמבר החל מבצע טרור רב היקף נגד היהודים, בעיקר במטרה לגזול את רכושם. כמה בתי כנסת הועלו באש ונבזזו בתיים וחנויות. יום פורסמו ההוראות שהגבילו את היהודים בכל תחומי החיים.

ב-3 במרס 1941 הוקם הגטו, וכל היהודים שנותרו בעיר הועברו אליו. ב-20 במרס נסגר הגטו והוקף בחומה גבוהה ובגדר תיל. העבודה בוצעה בידי היהודים עצמם בתור עבודת כפייה. הצפיפות הייתה נוראה. יותר מ-10,000 יהודים רוכזו בשטח קטן. משפחות שלמות גרו בחדר אחד, וכך גם משפחות. צווים ואיסורים רבים הוטלו על היהודים: אסור היה להחזיק חנויות, לעסוק במקצועות חופשיים, להחזיק מזומנים ותכשיטים, לנסוע בתחבורה ציבורית ועוד ועוד. הייתי אז כבן שלוש וחצי, קטן מכדי להבין את משמעות הדברים לעומקם.

אני זוכר שעסק התובלה של אבא המשיך איכשהו להתקיים. אני מניח שכבר לקחו ממנו את המשאיות, אך את הניהול או חלק מן העבודה השאירו בידי, משום שהיו מעוניינים בניסיונו ובביצוע יעיל של ההובלות שהיו חיוניות מאוד. לאבא היה שותף לעסקים, גוי פולני. איני יודע אם השותף נכנס לעסקיו לפני המלחמה או מאוחר יותר, כאשר רכוש היהודים הופקע מהם.

נדמה לי כי בזכות עבודתו הוענקו לאבא "זכויות יתר" כלשהן, כמו מתן אישור לקבלת סוכר והכנסתו לגטו. דברים אלה שמעתי מאחות אבי, מלכה, ואני זוכר אותם במעומעם.

היינו בגטו במשך שנה ורבע, עד סוף יוני 1942. הורי, אחי ואבנר (אלתר), שהיה צעיר ממני ב-15 חודשים, גרנו בדירה עם דיירים נוספים ברחוב יוזפינסקה 2.

היהודים עשו הכול כדי לחיות חיים נורמליים, ובגטו פעלו רוב השירותים החיוניים ונולדו גם תינוקות. מאוחר יותר העסיקה אותי המחשבה מדוע לא נמנעו מללדת בתנאים הנוראים ששררו בגטו, ולנוכח העתיד שהיה צפוי לתינוקות. התשובה היא, כנראה, שהיהודים האמינו כי הכול יסתיים במהרה והחיים יחזרו להיות כפי שהיו לפני המלחמה. הנס הזה היה אמור לקרות במהרה, בעוד חודש, אולי בעוד חודשיים, ועל כן היהודים

נולדתי בדצמבר 1938 בקרקוב שבפולין. בן תשעה חודשים הייתי עם פרוץ המלחמה. גרנו בבית דירות נאה ברחוב קרקובסקה 56 בקרקוב. משפחתי הייתה אמידה: לאבי מרדכי וינברג היה משרד הובלות והוא עסק בעיקר בהובלת פחם במשאיות. בעודו עסוק במשרד, טיפלה אמי מינדה לבית איזון בי ובאחי הצעיר ממני.

זיכרונותי מתחילים מגיל צעיר ביותר, כאשר הייתי בן שנה וחצי או שנתיים. לאחד מבני משפחתי היה מפעל למוצרי אמיל, הוא ייצר שלטים עם שמות של רחובות ומספרי בתים, וכן כלי בישול ממתכת, מצופים באמיל, ומכר אותם בקרקוב ובפולין כולה. אני זוכר היטב שכאשר רחצתי באמבטיה נהגתי לשחק במספרי הבתים מאמיל. קרוב המשפחה הזה הביא אל ביתנו מוצרים שנפסלו לשימוש, והכלים המבריקים והמרשרשים מצאו חן בעיני והפכתי אותם לצעצועים שלי.

שנים רבות מאוחר יותר, כאשר נזכרתי באירועים מהתקופה המוקדמת הזאת של חיי וסיפרתי עליהם, עוררתי התפעלות בקרב שומעי. אחות אבי, מלכה, שעל מעשיה אספר מאוחר יותר, שמעה את סיפור צעצועי האמיל ושאלה אותי: "כיצד אתה זוכר זאת?" "יש לי זיכרון בלתי רגיל, אולי בגלל הטראומות שעברתי בגיל כל כך רך", עניתי לה.

על עירי, קרקוב, אני קורא שהיא עיר יפהפייה. במשך שנים רבות ישבו בה נסיכי פולין ומלכיה ובמשך 250 שנה הייתה בירת הממלכה. יש בה ארמונות, גנים, בנייני פאר, רחובות סואנים וכיכר מרכזית מן היפות באירופה. בקרקוב ישבה אחת הקהילות היהודיות החשובות ביותר באירופה. הקהילה נוסדה במאה הארבע-עשרה והיו בה רבנים גדולים, חכמי תורה, ישיבות, תאטרון יהודי, גימנסיה יהודית, בית חולים ואגודת ספורט יהודית, בתי דפוס ואנשי רוח רבים. בתקופת הציונות החדשה, בראשית המאה העשרים, הייתה קרקוב גם מרכז ציוני חשוב. בשנת 1939, עם פרוץ המלחמה, ישבו בה כ-60,000 יהודים מכלל רבע מיליון התושבים בעיר ובסיומה נותרו כ-7,000 בחיים.

ב-6 בספטמבר 1939, ימים אחדים אחר תחילת המלחמה, נכנסו

שלוש אימהות לשני אחים (המשך)

כדורים... לא מכוניות ולא עפרונות צבעוניים כדי לצייר, ולא ספרי ילדים... כלל לא היה לי מושג שכל אלה קיימים... את התקופה הזאת עברתי בבריחה ממחבוא למחבוא, ברעב ובפחד בלתי פוסק.

מלכה הייתה אישה צעירה, כבת 29 באותם הימים. היא ויצחק התחתנו בגטו. הם היו אנשים מסורתיים, וגם בתנאי הגטו הקשים עשו הכול כדי לקיים אורח חיים דתי. הם התמסרו לי ולאחי אבנר ודאגו לצרכים הבסיסיים שלנו.

יום אחד הרגישה דודתי שמבצע יוצא דופן עומד להתרחש. ואמנם כך היה. ביוני 1942 נערכה אקציה גדולה בגטו. הורי וכמעט כל משפחתי נלקחו ברכבת למחנה ההשמדה בלז'ץ. היו יריות, צעקות ושמענו כלבים נובחים.

הגרמנים עברו מבית לבית ואספו את היהודים. הם הוציאו אותם בכוח ובאכזריות מן הבתים ומן הרחובות, הובילו אותם לתחנת הרכבת ושם אילצו אותם להידחס לתוך הקרונות בצפיפות איומה, ללא מים וללא אוויר. הגרמנים ציוו על היהודים לעמוד בידיים מורמות, כדי שיוכלו לחדוס לקרונות יהודים רבים יותר.

כפי שנודע לי מאוחר יותר, עוד באותו היום הוכנסו כל היהודים מהמשלוח לתאי הגזים בבלז'ץ, ללא הפרדה בין נשים וגברים, וגופותיהם נקברו בקבר אחים גדול מחוץ לתאי הגזים. היום אני יודע שזה היה אמור להיות גם גורלי, לו היו מוצאים אותי בגטו ביום המשלוח הנורא.

לאמי ולאבי היו אחים ואחיות ולכל אחד מהם חמישה-שישה ילדים. כל בני המשפחה האחרים מצאו את מותם במחנה ההשמדה בלז'ץ. מכל משפחתנו שמנתה 64 נפשות, שרדנו רק ארבעתנו.

בכל אותה העת היינו ארבעתנו במסתור מתחת לאדמה. למחרת יצאה דודתי ראשונה מן המחבוא כדי לבדוק את השטח. היא חיכתה שעות מספר, וכאשר נוכחה שהסכנה חלפה - חזרה אלינו. רק אז יצאנו גם אנחנו החוצה. היו בגטו יהודים כמונו, שהסתתרו במקומות מחבוא שונים ונשארו בחיים. גם אותם ראינו יוצאים מהמחבוא. היינו מעטים בני מזל.

הגרמנים הוליכו את היהודים שולל. הם אמרו להם שלוקחים את הילדים למקומות מסודרים, כדי לטפל בהם בזמן שההורים נמצאים בעבודה. למעשה, כל הילדים נשלחו להשמדה. לעתים נפוצה שמועה לפיה באותו יום יהיה חיפוש אחר ילדים ויש להסתירם. במציאות הנוראה ההיא שרדו מעט מאוד ילדים; למזלנו, אחי ואני היינו ביניהם. נשארו בחיים בזכות התושייה של דודתי מלכה ובעלה, בזכות החלפה בלתי פוסקת של מקומות המחבוא ובעיקר הודות למזל.

הורי נאלצו לצאת לעבודה, ודודתי מלכה ובעלה יצחק שטיל הם שדאגו לנו. הם היו זוג צעיר שזה מקרוב נישא, והצליחו להתחמק מן היציאה לעבודה. מלכה ויצחק עשו הכול כדי שיהיה לנו מזון ומים ובגדים ללבוש. הייתה לי שקית אוכל קטנה שבתוכה שמרתי כמה פרוסות לחם ובקבוק עם מים. נהגנו להחליף מחבוא לעתים קרובות. כל הזמן חשבו דודתי ובעלה על המחבוא הבא שלנו. היכן נמצא אותו, מה הסיכויים לא להתגלות ובאילו תנאים נהיה בו, האם יהיה עלינו לעמוד או לשכב?

לפני צאתנו לדרך, למחבוא חדש, דאגה דודתי להלביש אותנו והקפידה שנעשה את צרכינו. עניין עשיית הצרכים בתנאים של מחבוא הוא עניין מסובך. ילדים בגילנו עשו את צרכיהם במכנסיים, גם בגלל חוסר היכולת להתאפק זמן רב וגם בגלל הפחד, והייתה זאת משימה קשה למצוא לנו בגדים להחלפה.

עם רדת הערב נהגנו לצאת מן המחבוא בדרכנו אל מקום המסתור החדש. כמובן, לא הייתה כלל ודאות שנמצא אותו וכי הוא פנוי. מלבדנו היו עוד מסתתרים רבים, וגם הם חיפשו מקומות מחבוא מתאימים. על החשש שלא נמצא מחבוא חדש נוסף ההכרח להיזהר מן המלשינים. בקרב היהודים היו כאלה שתמורת פרוסת לחם או טובת הנאה אחרת היו מוכנים לגלות לגרמנים כל מחבוא של יהודי.

דודתי מלכה היא שהחליטה מתי ולאן ללכת. אני מניח שהחלפנו את מקום המסתור כמה פעמים במשך שבוע אחד.

באותם ימי ילדות, לא ביקרתי מעולם בגנון או בגן ילדים ולא הייתי בחברתם של ילדים בני גילי, לא שיחקתי ולא השתעשעתי אתם. לא היו לי צעצועים, לא קוביות ולא

כשהיינו מחוץ למחבוא, שאלתי את דודתי: "דודה, איפה נמצאים כל יתר האנשים?" היא שתקה משום שפחדה לומר את האמת. "מתי יחזרו אבא ואימא?" המשכתי לשאול. "הם בעבודה", ענתה. "אינני יודעת מתי ישובו, אנחנו נחכה להם". ועם זאת, מלכה החליטה שאסור לנו להישאר אפילו יום אחד נוסף בגטו. היה ברור שהגרמנים ועוזריהם יחזרו כדי לחפש את היהודים שנשארו בחיים.

דודה מלכה חשה שאני מצוי במתח רב. הרגשתי שמהו שונה עומד להתרחש בחיי, ולא יכולתי להסביר מה בדיוק. במשך ימי שהותנו בגטו ראיתי כל כך הרבה מראות נוראים ומצבים קשים, ראיתי שיורים סתם כך באנשים, ראיתי יהודים תלויים שגופותיהם משתלשלות בחבל מן המרפסות, ראיתי גוויות ברחובות, הייתי עד למעשי השפלה רבים מספור ולעונשים קולקטיביים.

"אל תדאג", ניסתה הדודה להרגיע אותי, "תראה שהכול יהיה בסדר. עוד מעט נצא מכאן." לאבא היה סכום כסף כלשהו שאותו הצליח להעביר בעוד מועד לשותף הגוי שלו. השותף קנה בשבילו זהב, ואבא הסתיר את הזהב בגטו במקום סתר. רק אחותו מלכה ידעה היכן הוא נמצא, וכאשר היה ברור לה שהורי לא יחזרו, הוציאה דודתי את הזהב ממחבוא.

(סוף בעמוד הבא)

שלוש אימהות לשני אחים (סוף)

יהודים שבורחים, ויש לכם סיכוי לצאת."

דודתי ארגנה את צאתנו מן הגטו בקפידה ובזהירות. את החפצים הנחוצים ביותר, סיר, כלי אוכל ובגדים, צררה בתוך שמיכה וקשרה את קצותיה. מזוודה לא הייתה לנו, ואפשר שהיא חשבה שצורך יעורר פחות חשד. במקומות שונים בתוך הבגדים שלנו תפרה את הזהב ואת הכסף שנשארו לנו. היה צריך להיזהר מפני השומרים, כי אף-על-פי שקיבלו את חלקם היו עלולים לבזוז את כל דברי הערך. חלוקת הכסף והזהב למקומות שונים בבגדים שלנו שירתה אותנו היטב בהמשך המסע שלנו - תמיד היה חשש מפני שודדים וצוענים ושאר חמדנים.

ביום שברחנו מן הגטו החל פרק חדש בחיי: 600 ימים ולילות של בריחה.

תודה ליצחק וינברג

ולהוצאה לאור של "יד ושם"

שהעידו עלינו שאנחנו גויים. "כאשר נעבור את השער ואת חומת הגטו", הסבירה הדודה, "נהיה בצד הפולני והסכנה שיתפסו אותנו תהיה קטנה יותר." הלכנו אל השער ועברנו אותו בלי בעיות מיוחדות. בצד השני מצאנו את עצמנו בעולם אחר לגמרי. בלכתנו ברחובות ראינו סביבנו אנשים שהתהלכו בשלווה ובנחת, ראינו חנויות ורוכלים, ובני אדם שהלכו לעבודתם או חזרו ממנה.

היינו ארבעה זרים ופליטים. לא ידענו לאן פנינו מועדות.

בפגישתנו הראשונה, 32 שנים אחרי שנפרדנו, שאלתי את דודתי כיצד הצליחה לארגן את מבצע הבריחה שלנו מן הגטו. היא סיפרה שהתייעצה עם מכרים ועם ראשי הקהילה, ושאלה אותם אל מי לגשת, "כמה לתת" והאם בכלל יש סיכוי להצלחה. אחד האנשים הנחה אותה אל מי לפנות וכיצד להציע את השוחד. האיש אמר לה: "אתם בסך הכול משפחה אחת קטנה ולא 100

"בזהב הזה נקנה את החירות שלנו", אמרה. היא הייתה אישה צעירה ויפה, בלונדינית בעלת מראה ארי, והיה לה סיכוי טוב להתחזות לפולנייה נוצרייה. גם אבנר וגם אני היינו בעלי חזות ארית: היו לנו שיער בהיר ועיניים בהירות ובנקל יכולנו להיחשב לנוצרים. מלכה ובעלה קנו שני צלבים מזהב, והדודה תלתה אותם באופן בולט על צווארנו.

בצד הפנימי של שער הגטו עמדו שומרים יהודים, ואילו בצדו הפולני היו שומרים גרמנים. הדודה החליטה לשחד את השומרים - השומרים היהודים קיבלו שוחד גדול יותר, משום שהיו מסוכנים במיוחד ומשום שרבים מהם שיתפו פעולה עם הגרמנים.

הדוד והדודה נתנו לנו הוראות כיצד להתנהג. את שמי יצחק, החליפו הדודים ל"רישוי"; אחי נקרא מעתה "אלק". הם הסבירו שאסור להזכיר את השמות הקודמים שלנו, אלא רק את השמות החדשים

הרשע וכלביו

עדויות רבות הצטברו על הצורך אמון גאת. אחת מהן, של **שלוש לזר**, אסיר בפלשוב, שנמסרה לוועדה ההיסטורית היהודית בקרקוב בשנת 1946, מובאת כאן, בתרגום מפולנית לעברית:

"עבדתי בפלשוב במטבח של הגרמנים/ בעוד שבמחנה היה מעט מאד מזון ואנשים מתו מרעב, מנהל המטבח שלח אותי למנהל המחנה, גאת, עם בשר עבור הכלבים - בשר שהיה מיועד לאסירים - בשר משובח ללא עצמות. את העצמות השאירו והכניסו לדוודים המיועדים למזון לאסירים. באופן זה צומצמה כמות הבשר שהייתה קטנה גם קודם.

במשך הזמן, כשמספר השומרים גדל, גדל יחד אתם גם מספר הכלבים, ויסדו מטבח מיוחד עבורם שם בישרו בשר עם קווקר. הנהג שהוביל את המזון לכלבים היה מאושר כשהצליח ל"הוריד" מנה עבור עצמו.

ראיתי פעם איך ה-S.S. אילפו כלבים. זה היה קרוב למקום מגוריהם, קרוב לגדר המחנה. העמידו שם בובה בדמות אדם, לבוש בגדי אסירים (בפסים). ה-S.S. הצביעו ביד לכלבים על הדמות, והכלבים התנפלו על הדמות וקרעו אותה לגזרים.

לכלבים של מנהל המחנה, גאת,

פסל של אדמונד שנברג: התנפלותו כלבו של גאת על אסיר פלשוב

האסיר להסתובב, אחז בו בכתף, וירה בראשו. אז נכנס לאוטו ובשקט עזב את המקום. את האומלל העבירו מאחורי הצריף ל"בית חולים" והניחו אותו על הארץ. הוא סבל וגסס שעות אחדות עד שמת, ואף אסיר לא הורשה להתקרב אליו או להמיתו סופית."

היו תנאים משופרים, והם היו תחת השגחתו של וטרינר - יהודי מהונגריה. בכל הזדמנות גאת היה משלח את הכלבים באסירים, כדי שיקרעו אותם לגזרים.

לאמון גאת היו עוד שיטות להמתת אנשים. יום אחד, כשעסקתי בטאטוא השטח שלפני הקירור, ראיתי את גאת עובר באוטו המהודר שלו. אסיר אחר עמד במרחק של כ-20 מטר וסידר את החצר. ברגע שהבחנתי במפקד התיישרתי מיד, ונעמדתי דום לפניו. האסיר השני שעמד בגבו למפקד, לא הבחין בו ברגע הראשון. גאת האט את נסיעתו, ביד אחת אחז בהגה ובשנייה הוציא רובה על מנת לירות באסיר.

האסיר ששמע רחש וראה את גאת - עבר מיד לדום והוריד את הכובע. אך זה היה מאוחר מידי, גאת הוציא לפועל את כוונתו וירה. רק אחרי הירייה עצר את הרכב, וראה את המסכן מתרומם. הוא קרא ל-א.ד.-

מן מלר (Meller), שהיה בתפקיד במטבח, וציווה עליו להלקות את המסכן 25 מלקות על ישבן ערום.

כאשר המסכן נשכב על מנת לקבל את העונש, הבחין גאת בקילוח דם מהירייה, הוא עצר את האודמן מלבצע את הפקודה, ובהינף יד סימן לו שהוא בעצמו יסתדר אתו. הוא הוציא שוב את הרובה וציווה על

נשיא פולין ופרופ' יוסף שנקר

בעת ביקורו של נשיא פולין בירושלים נערך מפגש מרגש של הנשיא מר אנדז'יי דודה ורעייתו אגתה קורנהאזר-דודה, ובין פרופסור יוסף שנקר. המפגש התקיים בפתיחת תערוכת "יהודים בצבא הפולני" במרכז מורשת בגין בירושלים.

במפגש הועלו הנושאים המשותפים לנשיא דודה ולפרופסור שנקר, שניהם ילידי העיר קרקוב. הנשיא סיים את לימודיו במשפטים, וזכה לתואר "דוקטור למשפטים", באוניברסיטה היגלונית הידועה. זו האוניברסיטה הוותיקה ביותר בפולין, שבין תלמידה ומוריה היה גם קופרניקוס. הנשיא נמנה עם צוות המרצים, וגם פרופסור שנקר נמנה עם המרצים האורחים באוניברסיטה היגלונית, ואף הרצה בסנאט של האוניברסיטה בנושא שימור פוריות האשה והגבר.

פרופסור שנקר סיפר לנשיא פולין שאביו, ד"ר יצחק שנקר, הוא דוגמא בולטת של תרומת יהודים בצבא הפולני-רופא שלחם כקצין בכיר בצבא פולני. הוא שרד את המלחמה ומצא את מותו כחלל צה"ל בשנת 1948.

ד"ר יצחק ז"ל שנקר נולד למשפחת רבנים ידועה, ששורשיה בפולין מאז 1591 בקרקוב ובאשוויץ. יצחק שנקר סטה מהמסורת המשפחתית ופנה ללימודי רפואה, אותם השלים בביה"ס לרפואה היוקרתי בווינה, שבו גם התמחה בכירורגיה.

ערב מלחמת העולם הראשונה התגייס כרופא לצבא אוסטריה בדרגת סרן, קיבל כמה אותות הצטיינות כחוקר על הצלת חיי פצועים. בשנות העשרים, בשלהי מלחמת העולם ראשונה הצטרף לגיון של מרשל פילסוצקי. בין שתי מלחמות העולם, הראשונה והשנייה, שירת באופן פעיל במילואים, כפי שתועד בפנקס מילואים שהועבר לידי המשפחה על ידי הארכיון של הצבא הפולני.

בשנות ה-30 חזר לעיר הולדתו, קרקוב, וניהל את המחלקה הכירורגית בביה"ח היהודי וכן בביה"ח עירוני פרטי. היה פעיל בחיים הציבוריים של הקהילה, כנשיא אגודת "מכבי קרקוב" וכנשיא "בני ברית". היה מוכר היטב גם לתושבי העיר הלא יהודים, לאחר שנחת אנשי כנסייה ואנשי מימסד.

באוגוסט 1939, עוד לפני פרוץ מלחמת עולם השנייה, גויס לצבא הפולני כמנתח ראשי של החזית המזרחית. המלחמה הפרידה בינו לבין אשתו וילדיו למשך 6 שנים. עם פלישת גרמניה הנאצית לברית המועצות, בקיץ 1941, הוא נפל בשבי הגרמני, כקצין רוסי וגם יהודי, והועבר למחנה ריכוז בטרנאוניסטריה. במחנה הריכוז הקים מרפאה וחדר ניתוח פרימיטיבי, והגיש סיוע רפואי לתושבי המחנה, יהודים ולא יהודים. עם שחרור המחנה, על ידי הצבא האדום, גויס ד"ר שנקר שוב כמנתח לצבא הרוסי.

בחורף 1945 הצליח להגיע באופן בלתי חוקי לחופי הארץ, ונשלח למחנה המעצר בעתלית. עם שחרורו פנה ד"ר שנקר לעבודתו הרפואית בפלשתינה, הפעם כמנתח של ביה"ח הפולני של צבא הגנרל אנדרס, ליד מנזר רטיסבון בירושלים. מאוחר יותר עבר לתל אביב, שם עבד בפרקטיקה פרטית ובביה"ח אסותא. בנוסף עבד כמנתח בסניף הנמל של קופ"ח כללית. גויס ל"הגנה" והיה חלק

ממערך השירות הרפואי שלה ובחשאי הגיש עזרה כירורגית לפצועי המחתרות, אצ"ל ולח"י.

כאשר פתח האצ"ל באפריל 1948 בהתקפה על השכונה הערבית מנשייה ביפו, הוא הוצב ככירורג במערך הרפואי שהוקם בבי"ח פרוינד, בי"ח קטן ברחוב יהודה הלוי, בגבול ת"א-יפו. על תרומתו בקרב על כיבוש יפו זכה ד"ר שנקר לעיטור 'לוחמי המדינה' של הארגון הצבאי הלאומי. עם הקמת צה"ל במאי 1948, גויס ד"ר יצחק שנקר והוצב בתפקיד מפקד וכירורג ראשי של ביה"ח הצבאי מספר 7 בצפת.

ב-13 באוקטובר 1948, ערב יום הכיפורים, בהיותו בשירות צה"ל, נפטר ד"ר יצחק שנקר. הוא נטמן בחלקה הצבאית בבית הקברות בנחלת-יצחק בת"א, ליד לוחמי אצ"ל, שאת חייהם לא הצליח להציל בקרב על כיבוש יפו.

הבן, פרופסור יוסף שנקר, הלך בדרכי אביו בעולם הרפואה. הוא פרופסור אמריטוס למיילדות וגניקולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים, ניהל במשך 20 שנה את מחלקת הנשים ויולדות בביה"ח הדסה עין כרם וכיהן כיו"ר ההסתדרות הרפואית בירושלים. הוא חתום על מאות מאמרים וספרים רבים בתחום התמחותו, כמו כן גם על חינוכם וקידום של מרבית ממובילי רפואת הנשים בישראל כיום. נחשב לאחד החוקרים הבולטים במסגרת בין לאומית בנושא רביית האדם, משמש כנשיא של האקדמיה היוקרתית הבין לאומית לרביית האדם. מילא תפקידים במסגרת הפעילות הציבורית בשטח הרפואה, במיוחד ביילוד וגניקולוגיה בישראל.

פרופסור שנקר הוא יקיר ירושלים, מדליק משואה ביום העצמאות.

פרופסור שנקר קשור בקשרים עמוקים עם הממסד הרפואי, במיוחד במיילדות וגניקולוגיה של פולין עוד מתקפות המשטר הקומוניסטי בפולין. בתפקידיו הבינלאומיים פתח חלון לעמיתיו הפולנים לכניסתם למסגרות מדעיות במערב. הוא משמש חבר מערכות של עיתונים פולניים במומחיותו, היוצאים בשפה האנגלית. זכה להיבחר כחבר כבוד של אגודות מקצועיות ביילוד ונשים של פולין.

על תרומתו זכה למדליית הזהב של העיר קרקוב-ייקיר העיר."

ז'גוטה. יהודים ופולנים במפעל הצלה משותף

והיא דיברה פולנית ללא שמץ של מבטא או שגיאות שיכלו להסגירה.

שמה הנוצרי של מרים היה מרישה הוכברג-מריאנסקה. מרדכי אימץ גם הוא זהות שאולה והחזיק בתעודות מזויפות. מראהו, עיניו הכחולות, שפתו הקולחת ואופי התנהגותו, עמדו לזכותו. איש לא חשד בו שהוא יהודי.

במסווה המזויף עקרו מרים ומרדכי לצד הארי של קרקוב, והיו לשליחיה של המחתרת הפולנית לעניינים יהודיים, עוד בטרם הוקמה קבוצת ז'גוטה. עם פולני ששמו זיגמונט קלופוטובסקי, ראש הריגול הנגדי של המחתרת הפולנית המאוחדת, הכינו תעודות מזויפות (רישיונות עבודה, תעודות זהות, מרשם תושבים וכו'), וסיפקו אותן ליהודים שהסתתרו בצד הארי.

לצורך פעילות זו נאלצו מרים ומרדכי לנוע בדרכים, במקומות ציבוריים פתוחים, חשופים לביקורות תכופות ולמעצרים תכופים של הגרמנים. רק התעודות המזויפות שהחזיקו ואופי התנהגותם ודיבורם, הצילו אותם ממעצר ומגילוי זהותם האמיתית.

המחסור התמידי בכסף ובאמצעי תשלום הקשה מאד על עבודתה של ז'גוטה. לא רק היהודים המסתתרים סבלו מכך, אלא גם הפעילים, לרבות מרים ומרדכי. עד קיץ 1943 יכלו השניים להשיג לחם תמורת תלושי מזון מזויפים, אולם אחר כך נאלצו למכור חפצים כדי לכלכל את המסתתרים ואת עצמם. כדי שירווח מעט עבדה מרים בגננות בעיירה סמוכה.

על מעשי ההצלה של מרים פלג אפשר ללמוד מעדותה של גניה נוסבאום שמצאה מקלט, יחס עם שתי חברותיה ובתה בת השלוש של אחת החברות, אצל פולנים בקרקוב. תמורת המסתור הן שילמו למשפחה שכר מידי חודש בחודשו. זה היה מקור ההכנסה העיקרי של המשפחה, ובעזרתו יכלו גם לסייע לשלוש הנשים היהודיות ולילדה...

לאחר מרד גטו ורשה מצאו כמה מחברי המחתרת היהודים מקלט בעיר קטנה ליד קילצה, סוכדניוב. במסתתרים היו יהודים אחדים, ופולני אחד ששימוש קשר. תפקידה של מרים היה לבקר אצל חברי

"ארגון המחתרת ז'גוטה (Żegota) - "המועצה לעזרת היהודים" - הוקם בפולין הכבושה, ופעל מדצמבר 1942 עד ינואר 1945. זה הארגון היחיד שבו שיתפו פעולה יהודים ושאיינם יהודים, והם פעלו במשותף להשגת היעדים האנושיים שלשמם הוקמה המועצה.

בהנהלת הארגון היו נציגים של חמישה ארגונים פולניים ושל שני ארגונים יהודים. את תקציבו קיבל הארגון מממשלת פולין הגולה בלונדון, מהוועד היהודי הלאומי וממפלגת הבונד. ז'גוטה יצר תשתית ארגונית וכספית למפעל הצלה מסוּעף ורב פעילות, ומרבית פעולותיו היו אספקת תעודות ומסמכים מזויפים והגשת סיוע כספי ליהודים במחבוא. פעולות אלו נעשו באמצעות רשת מחתרית שפעלה בכל רחבי פולין...

בכל תולדות ז'גוטה לא קרה אחד מהחברים היהודים הוסגר לגרמנים או שאחד מהיהודים המסתתרים נתגלה בשל הלשנה. ליהודים היה חלק שווה בארגון, והפעולות המשותפות של יהודים ושל פולנים בז'גוטה מלמדות על כל חבר וחבר בו, ומהוות מופת לכל בני האדם באשר הם...

מרים פלג-מריאנסקה, שנולדה וגדלה בקרקוב, ובעלה מרדכי בן צבי היו פעילים בז'גוטה. לפני המלחמה הייתה מרים עורכת במוסף הילדים של עיתון יומי בקרקוב. היא הייתה פעילה בארגון נוער של המפלגה הסוציאליסטית הפולנית, וקשריה אלו סייעו בידה להצטרף למחתרת הפולנית בקרקוב.

מרדכי בן צבי נולד בטרנוב, שם סיים לימודים בבית ספר למסחר. לאחר מכן היה בעליו של בית עסק קטן בביאלסקו. בשנות המלחמה היה בטרנוב. מראהו של מרדכי אפשר לו להתחפש בקלות לפולני, לזכות בתעודה מתאימה ולהלך בתחושת ביטחון יחסית בעיר. מראהו זה סייע לו גם בפעילותו בז'גוטה...

כאשר החליטה מרים לעבור לקרקוב ולהצטרף למחתרת, כבר הכירה כמה יהודים שאימצו לעצמם זהות שאולה, וחיו במסווה נוצרי. מרים החליטה ללכת בדרכם זו. היא הייתה בטוחה בעצמה, וידעה שתוכל להתמודד עם המציאות החדשה, ולהתחזות לפולנייה נוצרייה. היה לה "מראה טוב" של פולנייה מלידה,

מרים פלג-מריאנסקה
בשנות המלחמה

הקבוצה ולהביא להם מסמכים וכסף – חמישים אלף זלוטי. קשריה עם קבוצת סוכדניוב התקיימו עד חודש דצמבר 1944.

שמחה רותם, "קאז'יק" בשמו המחתרתי, שהשתתף במרד גטו ורשה, ולאחר חיסול הגטו הסתתר עם הקבוצה, מספר:

"...מספר ימים אחרי שהגענו לסוכדניוב שוגרו בחורות לקרקוב, לבקש סיוע בסידור תעודות וכסף. חשבתי שהדבר לא יארך יותר מכמה ימים, אך זה לא פעל לפי לוח הזמנים שלי... לבסוף חזרו גם הבנות מצוידות בכל הדרוש להכנת התעודות, וגם כסף הביאו איתן. אי אפשר היה להכין בקרקוב תעודות כהלכה, כיוון שלא היו תצלומים... הביאו איפה את כל 'בית המלאכה' אלינו, וגם את מרישה מריאנסקה. בבואה אלינו לסוכדניוב ביצעה מרישה מריאנסקה – מרים פלג – את זיוף התעודות... היא עשתה את העבודה ללא דיחוי והתקינה תעודות לכולנו..."

מרים המשיכה לפעול בארגון ז'גוטה בקרקוב עד סיום המלחמה, ושם חיכתה לשובו של מרדכי... מרים ומרדכי עלו לארץ ישראל בסוף המלחמה.

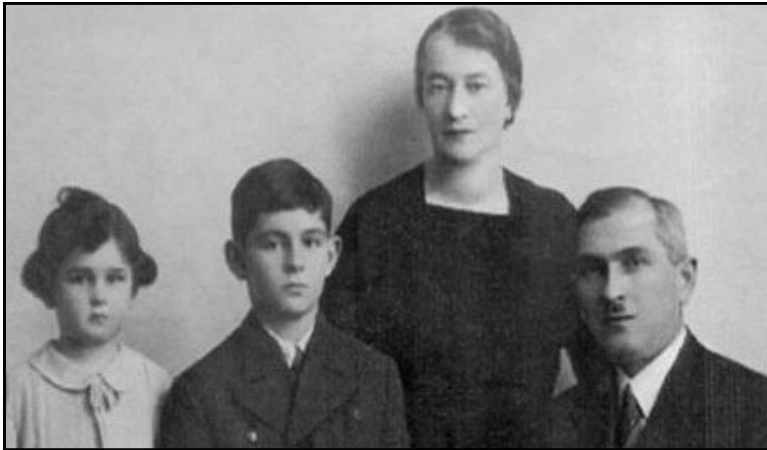
באדיבות "יד ושם",
מתוך: "מציל אחי אנוכי",
יהודים מצילים יהודים

לזכר משפחת שפיגל-שפריר

קראתי בצער רב על פטירתו של פרופ' אלעזר שפריר ז"ל. נזכרתי בהופעתו המרשימה, הייתי אומר הבלתי-נשכחת, בפני עובדי קרן היסוד ביום השואה והגבורה באפריל 2012. קיימנו אז, כמדי שנה, מפגש עובדים שנועד להעלות את זכרם של מנהיגים ופעילים של ארגוננו שנרצחו בשואה. באותה השנה כללתי בהרצאתי את ד"ר מרקוס שפיגל ז"ל, אביו של פרופ' שפריר, שהיה לפני המלחמה יו"ר קרן היסוד בקרקוב וגליציה, ובתוקף תפקידו ייצג פעמיים את העיר והמחוז כציר בשני קונגרסים ציוניים – בלוצרן בשנת 1935 ובציריך בשנת 1937. הזמנו אז את פרופ' שפריר להיות אורח כבוד במפגש, והוא הגיע לקרן היסוד מלווה בבנו אודי.

לקראת כינוס זה, פניתי לפרופ' שפריר על מנת לשמוע ממנו את סיפור המשפחה ובפרט על אביו. את פרופ' שפריר איתרתי בזכות אבי, ויקטור (שייע דוד) קלפהולץ, ששמע עדות קצרה מפיו ברשת ב' ביום השואה שנה לפני כן, ושם לב לאזכור על-ידי פרופ' שפריר של היות אביו, ד"ר שפיגל, מראשי קרן היסוד בפולין. פרופ' שפריר ורעייתו אביבה, שנפטרה לצערנו אף היא לפני זמן קצר, קיבלו אותי בחמימות רבה בדירתם בירושלים. פרופ' שפריר מסר לי תמונות ומסמכים, ביניהם ספרו האוטוביוגרפי, ממנו למדתי כיצד אביו, ד"ר שפיגל, נעצר על-ידי הגסטפו כבר בדצמבר 1939, הועבר מבית כלא אחד לאחר, ובקיץ 1940 נשלח לאושוויץ. כל מאמצי קרן היסוד להוציא אותו מפולין על-ידי הנפקת "צ'רטיפיקט עליה" נכשלו וב-4 בדצמבר 1940 הגיע לאשתו מברק בגרמנית, בו כתוב היה: "בעלך נפטר מהתקף לב". אשתו רוזה וגם בתו אורה ז"ל נרצחו בשואה.

מימד נוסף של טרגדיה זו הוא בכך שד"ר שפיגל ביקר בארץ ב-1938, בהזמנת ראשי קרן היסוד, נפגש עם לייב יפה וארתור רופין, והשמיע באוזניהם את רצונו לעלות ארצה. מבלי שיכלו, כמובן, לחזות שמץ מהעתיד לקרות, הם שכנעו אותו להישאר בינתיים בקרקוב כדי להמשיך בעבודתו החשובה.

מימין לשמאל: ד"ר מרקוס שפיגל, רעייתו רוזה, והילדים לוטק (אלעזר שפריר) ואורה

לקראת סוף דברי הקרנתי את תמונת משפחת שפיגל, שנתן לי לפני כן פרופ' שפריר, הצבעתי על הילד "לוטק" ואמרתי לחברי: "הילד הזה נמצא איתנו היום". ביקשתי מפרופ' שפריר לקום על רגליו, ולא ניתן לתאר את ההתרגשות שאחזה בנוכחים, לפעמים עד דמעות, וכולם האזינו בדריכות לעדותו.

לא אחזור כאן על סיפור חייו המופלא של פרופ' שפריר, שפורסם כאן. לאחר בריחתו ממחנה פלשוב, הוא הגיע ב-1944 בדרך לא דרך לארץ ישראל, וניתן רק לשער כיצד התקבל ע"י ראשי ארגוננו דאז במטה קרן היסוד בירושלים, עם הגעתו ארצה. מאוחר יותר, הם שמחו להעניק לו מלגת לימודים כאשר ביקש להתחיל לימודי כימיה באוניברסיטה העברית וכידוע, הסטודנט הצעיר, ניצל השואה, היה לסמכות עולמית בתחום הסוכרת.

על ביקור פרופ' שפריר במטה קרן היסוד ב-2012 ועל ד"ר מרקוס שפיגל ב- <http://www.kh-ua.org.il/En/Newsandevents/KHnewsblog/Post.aspx?id=423> יהי זכרם של פרופ' שפריר, רעייתו וכל בני משפחתו שנרצחו בשואה ברוך.

יהושע עמישב (קלפהולץ)
קרן היסוד, ירושלים

עוד מספרים על קרקוב היהודית

המספר הכולל של אוכלוסיית קרקוב בשנת 1931 היה 220,000 נפש, מהם 56,800 יהודים, כלומר, כ-25%. באותה שנה היה מספר היהודים העוסקים ב:

- ♦ מסחר, ביטוח, כספים ותיווך: 26,400 יהודים שהם 45.7% מהיהודים ו-58% מהעוסקים בענף בכללותו;
- ♦ תעשייה ומלאכה היה 17,800 אנשים, שהם 31.5% מהיהודים ו-26.5% מהעוסקים בענף בכללותו;
- ♦ תחבורה ותעבורה: 2,900 יהודים, שהם 6.7% מהיהודים ומהווים 17.5% מהעוסקים בענף בכללותו;
- ♦ חינוך ותרבות: 1,500 יהודים, שהם 2.65% מהיהודים ו-17.6% מהעוסקים בענף
- ♦ מקצועות אחרים כ-8,100 יהודים.

דהיינו, חלקם של היהודים במסחר, ביטוח, כספים ותיווך היה למעלה מכפול מחלקם בכלל האוכלוסייה. ועוד, למעלה מ-77% מכלל האוכלוסייה היהודית מצאה את פרנסתה בענפי המלאכה והתעשייה, ובענפי שירותים

הכוללים: מסחר, ביטוח כספים ותיווך. בתעשייה ובמלאכה נכללים גם בעלי מלאכה קטנים, עצמאיים או המעסיקים מספר קטן של עובדים, וכן מפעלים המעסיקים עשרות ומאות פועלים. האחרונים העסיקו גם עובדים לא יהודים, בעוד שבעלי המלאכה והמפעלים הקטנים העסיקו, בדרך כלל, יהודים בלבד. רוב רובם של היהודים היו "עצמאיים" ואחוז העובדים השכירים היהודים עמד על 14.6% מכלל השכירים בקרקוב (20,700 עובדים), וזאת לעומת 25% היהודים בכלל האוכלוסייה.

הסיבות העיקריות לכך הן שמעסיקים פולנים נמנעו, פעמים רבות, מלהעסיק עובדים יהודים וכן יהודים לא הועסקו בענפי המונופול הממלכתי כמו סוכר, טבק, שרותי דואר, מסילות ברזל ועוד.

על פי מרדכי להב
בתוך: "היהודים בקרקוב."
חייה וחורבנה של קהילה עתיקה"

מיינע לידער של מרדכי גבירטיג

הספר **מיינע לידער Majne Lider** (=השירים שלי), הכולל עשרות משיריו של מרדכי גבירטיג, ראה אור לראשונה בקרקוב בשנת 1935 (געבירטיג-קאמיטעט אין קראקע, 1935). מהדורות נוספות הופיעו בניו יורק: ארבעטער-רינג, 1942; וב-1948: דריטע שטארק פאגרעסערטע אויפלאגע; בפריז: פארלאג דווקא ביים פארבאנד פון פוילישע יידן אין פראנקרייך, 1949; ובתל אביב: פארלאג י.ל. פרץ, 1986.

בימים אלה הודפס מחדש בקרקוב, על ידי קבוצה הפועלת לשימור מורשתו של גבירטיג (בתמונה): העטיפה של המהדורה החדשה זהה לעטיפת המהדורה המקורית

הקבוצה הקימה מוזיאון קטן לזכרו של הטרובדור, בבית שבו התגורר, ברחוב ברקה יוסלביצ'ה 5, ובמקום זה הם משמיעים ומקריאים משיריו של גבירטיג ומקיימים מפגשים עם בני נוער.

אתר האינטרנט של הקבוצה בכתובת: www.mordechaj-gebirtig.pl
וכתובת המייל לתרומות ולהזמנת הספר: memorial@mordechaj-gebirtig.pl

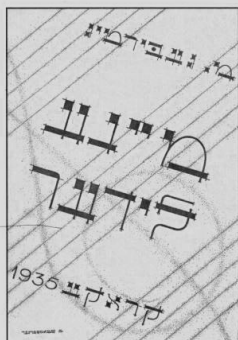
אמנים יהודים בקרקוב

מקום חשוב תפסו היהודים בחיי המוסיקה שבעיר. מנהלו של אחד מבתי הספר למוסיקה היה סטניסלב ליפסקי, יהודי לפי מוצאו. היהודי הד"ר יוסף רייס היה פרופסור למוסיקולוגיה באוניברסיטה היגלונית שבעיר, וחיבר ספר "תולדות המוסיקה". לפרסום עולמי זכו הפסנתרנים, יהודי קרקוב אינגנצי פרידמן, מיציסלב מיגץ, קרל קליין. לקראת עתידם המוסיקאי חתרו הפסנתרנית נתליה וייסמן, פרופ' יאן הופמן. בראש המכון המוסיקאי בקרקוב עמדו היהודים אדולף ביליג, ד"ר וילהלם מנטל, ד"ר יצחק לוטט וד"ר לאון גולדפלוס. בעיר התארגן גם בית ספר, שהדגיש בגאווה את יהדותו, "בית הספר למוסיקה מטעם החברה היהודית למוסיקה".

ערב מלחמת העולם השנייה הוקם בקרקוב "איגוד מוסיקאים צעירים", שתזמרתו היתה מופיעה בקונצרטים בבתי הספר. כשהפיקוח על בתי הספר במחוז קרקוב דרש מהאיגוד לא לשתף את היהודים המוסיקאים בהופעות אלה, חל פילוג באיגוד והוקם איגוד חדש, מתקדם, ואליו הצטרפו: אדולף ביליג, ד"ר וילהלם מנטל, סטניסלב, יאן ומייציסלב למשפחת הופמן נתליה הובלר, יעקב ויימן ומייציסלב דרובנר. בפרוץ המלחמה נמנעה מהאיגוד החדש אפשרות של פעולה.

לפופולריזציה של המוסיקה העממית והליטורגית היהודית בקרב יהודי קרקוב עשו רבות החזנים אליעזר גולדברג (לייזרקה, 1843-1920, מלחין נערץ על הציבור היהודי), ישראל יעקב גולדנברג (חזן בבית הכנסת הישן, יליד רומניה, נספה בשואה), אשר הירשברג (חזן בבית הכנסת של הרמ"א), שמואל קאופמן (יליד בריגל, 1890, חזן בבית הכנסת "קופה", ב. דים (חזן בבית הכנסת של ר' אייזיק ב"ר יעקעלש) יוסף מנדלבוים, יוסף טילס. בתחום זה פעל גם המורה בגימנסיה העברית ברוך שפרבר, שהיה גם חזן בבית הכנסת ברחוב שפיטלנה, והמלחין יעקב ויינגרטן. רבות עשה בשטח זה המנצח על מקהלה למוסיקה ליטורגית — קלמן לייב וולפייילר.

גם הציירים היהודים בקרקוב התארגנו והציגו תמונותיהם בתערוכות אינדיבידואליות או קולקטיביות וזאת בעיקר באולמי בית האקדמאים היהודים. זכורים הציירים: ארתור מרקוביץ, אברהם נוימן הנ"ל, לאון

MORDECHAJ
GEBIRTIG

MAJNE LIDER

Reprint wydania z 1935 r.

לבקוביץ, קרל פרסטר, שמעון מילה צאיא, רלף אימרגליק, צבי אהרמן, נורברט שטרסברג, אמיל שיגל, הנריק ובר, מלה שצרמק, הוכמן, יעקב פפרברג, אבא פניכל, פרידה שטרנברג פניכל, שוונפלד, אלישע ויינטראוב ועוד.

והיתה בקרקוב גם אגודת הסופרים העבריים. הרוח החיה בה היה בר-ציון ב"ץ (בר-שלום), מורה בגימנסיה העברית ולקטור לשפה העברית באוניברסיטה היגלונית. אגודה זו הקימה גם הוצאת ספרים, שפרסמה את: "אורי ניסן גנסין" מאת בן ציון ב"ץ, "הוגים והגיונות" מאת בן ציון רפפורט, "דת ודעת" מאת מנחם שטיין ו"ספר השנה". מלבד המונוגרפיה של גנסין, פירסם ב"ץ גם עיונים בספרות העברית והרומית העתיקה.

היו בקרקוב גם יהודים סופרים בשפה פולנית. משורר אבנגרדי ומספר ידוע היה ברונו ישנסקי (זוסמן). כאפיפיור האבנגרדה הוכר המהפכן בשירה הפולנית תדיאוש פיפר (מומר).

משורר בולט היה יוליוש ויט (ויטקובר). המורה שלי לספרות היה בגימנסיה העברית הד"ר יוליוס פלדהורן (1901-1943) - הוא היה גבר צעיר ונאה, אהוב התלמידות. פלדהורן פירסם דרמה מיסטריים, "ניצחונם של אהסוור" וספרי שירים ליריים-הגותיים "בתים", "אתמול, היום ומחר", "בגנו של האח כריזוסטוס". הוא תרגם לפולנית את שיר השירים ומאיטלקית את "ספר השיר" לדנטה ו"פיימנטה" לבוקצ'יו. כתב גם סיפור "צללים מעל לעריסה". בימי המלחמה הסתתר עם רעייתו ושניהם הוסגרו על ידי מלשינים לגרמנים ונרצחו.

ממורי הגימנסיה העברית פירסמו ספרים, חוברות ומאמרים בשפה הפולנית הד"ר מיכאל פרידלנדר (בתחום הפדגוגיה), ד"ר שמואל שטנדיג (פופולריזטור בתחומים שונים), ד"ר חיים לב (פשמשקי). ספר שירים בפולנית בשם "אני הולך..." פירסם חברי מאוריצי שלנגר, שנספה בשואה. את ראשית דרכיהם בסיפורת הפולנית ובביקורת הספרותית עשו מקסימיליאן בורוכוביץ והנריק פוגלר.

מאיר בוסאק, מתוך: "בין צללי עיר"